

بررسی تطبیقی سیاست‌های فرهنگی ایران و ایتالیا در حوزه کتاب، کتابخانه و کتابداری

سیدمحمد سیدعلوی

عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

mohamad.seyedalavi@srbiau.ac.ir (مسئول مکاتبات)

ابوالفضل بهجت

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: امروزه مدیریت فرهنگی بدون توجه به سیاست‌های فرهنگی سایر کشورها و میزان تأثیر آن بر فرهنگ بومی و نادیده انگاشتن شرایط محیطی، رویکرد استراتژیک نبوده و هرگز نمی‌توان از این طریق به اهداف غایی فرهنگی دسترسی پیدا کرد. هدف این پژوهش اشاره به همپوشانی و تشابهات فرهنگی در حوزه کتابخانه و کتابداری دو کشور ایران و ایتالیا است که هر دو از تاریخ و پیشینه فرهنگی چندین هزارساله برخوردار هستند.

این مقاله نقش سیاست‌های کتابخانه‌ای را در بهبود دسترسی به دانش به‌منظور توسعه فرهنگی را بررسی نموده و با در نظر گرفتن سیاست‌های مربوط به کتابخانه‌ها را به‌عنوان چارچوب کلی و بافتی، مشخص می‌سازد که این سیاست‌ها به‌عنوان ابزاری جهت دستیابی مؤثر به دانش و سهم بودن در آن، در دنیای معاصر و برای کشورهایی را که در این زمینه دارای کمبود هستند موردنیاز است. همچنین با بررسی اقدامات لازم از نظر قوانین، سیاست‌ها، تسهیلات و زیرساخت‌هایی که اساس توسعه ارتباطات ملی و منطقه‌ای جهت به اشتراک‌گذاری منابع محسوب می‌شوند، چالش‌های موجود در راه دستیابی به اهداف و سیاست‌های کتابخانه‌ای را شناسایی و تحلیل می‌کند.

روش پژوهش: روش انجام این پژوهش «تحلیل محتوا» است. واحد ثبت برای تحلیل محتوایی، موضوع و اهداف و برای تحلیل واژگانی، کلمه هست. برای جمع‌آوری اطلاعات از فیش برگه و سیاهه و ارسلی جهت ثبت و ضبط، مقایسه و ارزیابی استفاده شد. روش گردآوری اطلاعات پژوهش به‌صورت کتابخانه‌ای در بین اسناد و مدارک مرتبط کلیه سیاست‌های اتخاذ شده در بخش کتابخانه و کتابداری و علی‌الخصوص در دو مورد کتابخانه‌های ملی و عمومی دو کشور ایران و ایتالیا به‌عنوان جامعه آماری است.

نتیجه‌گیری: این پژوهش تأکید می‌دارد که اهداف توسعه بدون در نظر گرفتن تأثیر متقابل و ارتباطات مؤثر درون و بین‌قاره‌ای، بدون مقایسه وجوه اشتراک و افتراق برنامه‌ها و بدون کشف نقاط قوت و ضعف دوجانبه و یا چندجانبه امکان‌پذیر نیست و در پایان سعی در ارائه چارچوب نظری برای اجرای سیاست‌ها در سطوح مختلف و هماهنگ دارد.

واژگان کلیدی: سیاست‌های فرهنگی، کتابخانه، کتابداری، ایران، ایتالیا

مقدمه

فرهنگی و گسترش بیش‌ازپیش وسایل ارتباط‌جمعی از جمله اینترنت، ماهواره و... در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشورهای جهان ایجاد شده است، از سویی فرهنگ تحت تأثیر دگرگونی‌های درونی مانند تنوع در تولید، مصرف کالاهای فرهنگی و تفکیک اجتماعی درون فرهنگ و از سوی دیگر تحت تأثیر تحولات و جریان‌های فرهنگی و اجتماعی کشورها قرار گرفته است. مسائل مدیریتی تازه‌ای پیش روی جامعه، متصدیان، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران عرصه فرهنگ قرار می‌دهد و همچنین پیچیدگی روزافزون فرهنگ، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران فرهنگی که درصدد سامان بخشیدن به مدیریت فرهنگی هستند را نیازمند شناخت فرهنگ و نیازمند اطلاعات و داده‌های جدید فرهنگی می‌نماید تا اینکه با استفاده از تجربیات و تعامل فرهنگ کشورها با همدیگر، در خصوص تنظیم سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های فرهنگی و ارتقای سطح مدیریت فرهنگی استفاده نمایند.

بنابراین به نظر می‌رسد امروزه بدون توجه به محتوای سیاست‌های فرهنگی سایر کشورها و شرایط جهانی و تحولات فرهنگی حادث‌شده، مدیریت فرهنگی متمرکز نخواهد بود. (ایسار ۱۳۷۸). در این راستا آگاهی از محتوای سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی سایر کشورها به منظور اتخاذ تصمیم‌های صحیح در جهت بهبود و صیانت از فرهنگ‌ها امری لازم و ضروری بشمار می‌رود. که امروزه مدیریت فرهنگی بدون توجه به سیاست‌های فرهنگی سایر کشورها و میزان تأثیر آن بر فرهنگ بومی و نادیده انگاشتن شرایط محیطی، رویکرد استراتژی نبوده و هرگز نمی‌توان از این طریق به اهداف غایی فرهنگی دسترسی پیدا کرد. آنچه در این تحقیق مورد نظر است اشاره به همپوشانی و تشابهات فرهنگی دو کشور ایران

امروزه اهمیت فرهنگ برای همگان روشن و مبرهن است و اکثر دانشمندان علی‌الخصوص جامعه‌شناسان، روانشناسان اجتماعی و... به تأثیرات آن بر سایر جنبه‌های حیات بشری توجه کرده‌اند؛ به طوری که در خصوص اهمیت و ویژگی‌های فرهنگی و تأثیر آن بر اجتماع، اقتصاد و سیاست نظریه‌پردازی نموده‌اند و به نقش‌پذیرش فرهنگ در انسجام، همبستگی و وفاق اجتماعی، توسعه و پیشرفت، تحول و دگرگونی و تأثیر فرهنگ بر شخصیت، کارکردهای سازگاری و هویت بخشی آن اشاره کرده‌اند و حتی فرهنگ را به عنوان مهم‌ترین وسیله اصلاح، ارتباط، وحدت، کنترل درونی و اشاعه ارزش‌های مولد در جامعه دانسته و برای فرهنگ، ارزش تعیین‌کنندگی قائل هستند.

آنچه مسلم است این است که فرهنگ‌ها در همه‌جا یکسان نیستند و تفاوت‌ها و تشابهات عمده‌ای بین فرهنگ‌های مختلف کشورها از جمله دو کشور ایران و ایتالیا وجود دارد؛ به تبع این، سیاست‌گذاری و مدیریت فرهنگی کشورها نیز متفاوت است و در این راستا آگاهی و شناخت از سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های فرهنگی سایر کشورهای جهان به منظور اتخاذ تصمیم‌های صحیح در جهت ارتقای سطح مدیریت فرهنگی لازم و ضروری به شمار می‌رود؛ به طوری که بدون توجه به سیاست‌های فرهنگی سایر کشورها و میزان تأثیر آن بر فرهنگ بومی و نادیده انگاشتن تفاوت‌ها و تشابه‌های فرهنگی کشورها نمی‌توان به اهداف غایی دسترسی پیدا کرد؛ چرا که مواجهه صحیح با تحولات فرهنگی باعث پویایی و انعطاف‌پذیری در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، توسعه فرهنگی و مدیریت فرهنگی خواهد شد.

با توجه به اینکه در سال‌های اخیر تحولات عمده‌ای با گسترش ارتباطات و دگرگونی در مرزهای

و ایتالیا است که هر دو از تاریخ و پیشینه فرهنگی چندین هزارساله برخوردار هستند.

ادبیات پژوهش

نقش کتابخانه در توسعه فرهنگی

مقوله‌هایی که در بخش فرهنگ برنامه‌های توسعه همواره به آن پرداخته شده است، مقوله کتاب و کتابخانه است. گردآوری، ذخیره و اشاعه کتاب یا اطلاعات، در کتابخانه‌ها انجام می‌شود. هر کتابخانه بسته به وظایف و اهداف خود سعی در برآوردن نیازهای اطلاعاتی مخاطبان خود دارد. مهم‌ترین نهادی که در هر کشور موظف است به نیازهای فرهنگی و اطلاعاتی همه اقشار جامعه بدون در نظر گرفتن سن، جنس، مذهب، شغل، میزان تحصیلات و دیگر خصوصیات و توانایی‌های فردی پاسخ دهد، کتابخانه است. حضور کتابخانه در جامعه یک مرجع فرهنگی برای انسان‌ها تلقی می‌شود. نقش این مرجع فرهنگی این است که با قرار دادن افکار، عقاید و حاصل اندیشه‌های خلاق در کنار یکدیگر، وسیله‌ای برای ایجاد علاقه به مطالعه و تحقیق برای افراد جامعه پدید آورد. نقش کتابخانه‌ها را به‌عنوان یک نهاد فرهنگی در توسعه این بخش نمی‌توان نادیده گرفت. کتابخانه دروازه‌ای است به سوی دانش که شرایط اساسی را برای یادگیری مداوم، تصمیم‌گیری مستقل و توسعه فرهنگی افراد و گروه‌های اجتماعی فراهم می‌آورد. علاوه بر این‌ها منابع موجود در کتابخانه باید انعکاس‌دهنده گونه‌های مختلف فرهنگ‌های ارائه‌شده در جامعه باشد و باید مواد خواندنی را به همان زبان‌هایی ارائه کند که در جوامع محلی به آن‌ها تکلم می‌شود. از دیگر مقوله‌های مرتبط با فرهنگ هر جامعه آثار مکتوب به‌جامانده از ادبیات و به‌عبارت‌دیگر فرهنگ مکتوب آن کشور است. در واقع ادبیات هر کشور یکی از ارزشمندترین میراث‌های فرهنگی آن کشور است که ترویج و اشاعه آن می‌تواند

نقش مؤثرتری در ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی آن جامعه داشته باشد. این آثار و آثار دیگر در موضوعات مختلف در کتابخانه‌ها جمع‌آوری، حفظ، سازمان‌دهی و اشاعه می‌شوند. از دیرباز کتابخانه‌ها جزء مراکز فرهنگی محسوب شده و دارای دو وجه فرهنگی و اطلاعاتی هستند.

امروزه کتابخانه‌های عمومی را از مظاهر دموکراسی در دنیای جدید قلمداد می‌کنند. چرا که در حقیقت پایه‌های دموکراسی بر آزادی بیان و اندیشه نهاده شده است و کتابخانه‌های عمومی نهادی است که با کمک به رشد و شکوفایی اندیشه افراد جامعه به آن‌ها کمک می‌کند تا با دانش و احاطه بیشتری عقاید خود را ابراز کنند. کتابخانه عمومی این فرصت را برای همه افراد جامعه فراهم می‌کند که به شکلی فعال در امور فرهنگی و اجتماعی جامعه خود دخالت داشته و در فرآیندهای فرهنگی جامعه نقش مؤثری ایفا کنند. همان‌طور که در آخرین رهنمودهای ایفلا برای کتابخانه‌های عمومی آمده است: نقش مهم کتابخانه عمومی ایجاد تمرکز بر رشد فرهنگی و هنری در جامعه است. در بیانیه یونسکو نیز از کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان بزرگراهی برای رشد فرهنگی افراد و گروه‌های اجتماعی نام برده شده و از رسالت‌های مهم کتابخانه‌های عمومی ارتقای آگاهی افراد از میراث فرهنگی و نیز حمایت از گفتگوهای فرهنگی و تنوع فرهنگی ذکر شده است. (بیرانوند ۱۳۸۹)

کتابخانه ملی هر کشوری در واقع کتابخانه مادر آن کشور محسوب می‌شوند و نشان‌دهنده غنای فکری و معنوی هر قوم و ملتی است. به همین دلیل ارزشمندترین، معتبرترین و جامع‌ترین مواد کتابخانه‌ای را در اختیار دارد که به این وسیله می‌تواند در بالا بردن سطح فرهنگ عمومی جامعه سهیم باشد، چرا که هدف اولیه این کتابخانه گردآوری و حفظ کلیه آثار فکری یک ملت از خود آن کشور یا از کشورهای دیگر که

به صورت مکتوب، دیداری- شنیداری و... در گذشته و حال منتشر می‌شوند.

در حفظ و صیانت از فرهنگ ملی، وسایل ارتباط جمعی نقشی بسیار مهم و ارزنده دارند و نقش کتاب و کتابخانه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اگرچه از نظر وسعت به تلویزیون نمی‌رسد اما تأثیر تلویزیون نسبت به کتاب و کتابخانه سطحی و ناقص است و بیشتر می‌تواند در فرهنگ توده تأثیر داشته باشد، در حالی که کتاب عصاره اندیشه انسان‌ها و نتیجه پژوهش و تفکر خاصی است که از چندین پالایش شده است. کتابخانه سازنده و توسعه‌دهنده فرهنگ نخبگان است و از این رو نقشی اساسی و چشمگیر در پویایی فرهنگی و جاودان شدن اندیشه‌ها دارد. در تاریخ بشر جامعه‌ای که به کتاب و کتابخانه اهمیت می‌داد و در رشد گسترش آن برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری می‌کرد، به تفکر، پژوهش و تحقیق بها می‌دهد، فرهنگی پویا وزنده دارد. عکس این قضیه نیز صحت دارد (مرادی، ۱۳۶۹).

سیاست و سیاست‌گذاری فرهنگی

سیاست فرهنگی به معنای ارزش‌ها و اصول هدایت‌کننده امور فرهنگی است. با نگاهی دیگر نیز می‌توان گفت که سیاست فرهنگی مجموعه‌ای از تدابیر برای تعیین وظایف دولت و سازمان‌های غیردولتی، در زمینه فرهنگ برای رسیدن به اهداف موردنظر است. در اصول سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران سیاست فرهنگی این‌گونه تعریف شده است: سیاست فرهنگی در حقیقت همان توافق رسمی و اتفاق نظر مسئولان و متصدیان امور در تشخیص، تدوین و تعیین مهم‌ترین اصول و اولویت‌های لازم در حرکت فرهنگی است. سیاست فرهنگی را می‌توان اصول راهنمای کارگزاران فرهنگی و مجموعه علائم و نشانه‌هایی دانست که مسیر حرکت را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر

نوعی دستورالعمل فرهنگی است که روشن‌گر حرکت است. سیاست فرهنگی به معنای عام و عرفی آن مجموعه‌ای از اهداف، مبانی، اصول، اولویت‌ها و خط‌مشی اجرایی را شامل می‌شود، هرچند به معنای خاص فقط قسمت اخیر را به ذهن متبادر می‌سازد. (وحید ۱۳۸۲، ۵۵)

سازمان یونسکو به‌عنوان سازمانی که هدف آن توسعه فرهنگی است اهداف توسعه فرهنگی را این‌گونه معرفی می‌کند:

- اتخاذ آن دسته از سیاست‌ها، برنامه‌ها و استراتژی‌های توسعه که جنبه‌های فرهنگی و هدف‌های فرهنگی و نیاز به آموزش نیروی انسانی را مدنظر قرار دهد و دولتمردان و مردم عادی را به اهمیت نقش فرهنگ واقف سازد؛

- ایجاد تسهیلات برای شکوفا شدن استعدادهای بیشترین تعداد ممکن از مردم، حفظ ارزش‌های معنوی، اجتماعی و انسانی که زندگی جوامع مختلف مبتنی بر آن‌هاست و تشویق مشارکت همه مردم در زندگی فرهنگی. (کاوند و کاوند ۱۳۸۷)

سیاست‌گذاری فرهنگی گاهی اوقات به صورت آشکار از طریق یک فرآیند تعریف‌شده توسط یک سازمان متولی این امر انجام می‌گردد. به‌عنوان نمونه، وزارت فرهنگ و یا یک سازمان هنری ممکن است سیاستی را تصویب کند که در بردارنده اهداف و اصول عملی آن سازمان در خصوص تقویت موسسه‌های تئاتر در مناطق مختلف باشد. با این وجود، اغلب موارد سیاست فرهنگی به‌طور رسمی تعریف نمی‌شود. در عوض، آنچه در این شرایط وجود دارد آثار فرهنگی حرکت اجتماعی است که برخی اوقات غیرقابل پیش‌بینی نیز است. به‌عنوان نمونه، «پدیده نوسازی شهری» را در نظر بگیرید (وحید ۱۳۸۲).

نقش کتابخانه‌ها در سیاست‌های فرهنگی

سازمان جهانی استاندارد کتابخانه را این‌گونه تعریف می‌کند: بدون در نظر گرفتن عنوان هر مجموعه سازمان‌یافته‌ای از کتاب‌های چاپی و ادواری‌ها یا هر نوع مواد نوشتاری یا دیداری - شنیداری و خدمات کارکنانی به‌منظور ایجاد تمهیدات و تسهیلات برای استفاده از این مواد که برای رفع نیازهای اطلاعاتی، پژوهشی، آموزشی یا تفریحی استفاده‌کنندگان ضروری است.

به‌طور کلی؛ کتابخانه نهادی است اجتماعی برای ذخیره‌سازی، حفاظت و اشاعه پیشینه‌های مکتوب، دیداری - شنیداری و الکترونیکی و با استفاده از خدمات کارکنان آموزش‌دیده در خدمت تعلیم و تربیت و توسعه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، علمی و فرهنگی است.

کتابخانه‌ها به وجود آمده‌اند تا در زمان‌های مختلف به نیازهای گوناگون بشر پاسخگو باشند و نوع، خصوصیات، اهداف و خدمات آن‌ها با توجه به نیازهای جوامعی که در خدمت آن‌ها بوده‌اند، تعیین شده است. هرگاه شرایط و رشد کتابخانه‌ها در جامعه‌ای فراهم آمده آن جامعه مراتب ترقی را یکی پس از دیگری طی کرده و هر زمان که به هر دلیلی کتابخانه‌ها در کنج انزوا و بی‌مهری قرار گرفته‌اند، سیر قهقرایی جامعه هم آغاز گردیده است (گارثون ۱۳۷۷).

روش مطالعه سیاست فرهنگی کشورها

مطالعه سیاست فرهنگی یک کشور به معنی مشخص نمودن اهداف تعیین‌شده توسط مسئولین، طرح‌های به اجرا درآمده، میزان موفقیت در به‌کارگیری آنان و میزان تغییراتی که در اثر پروژه‌های آن به وجود آمده، است.

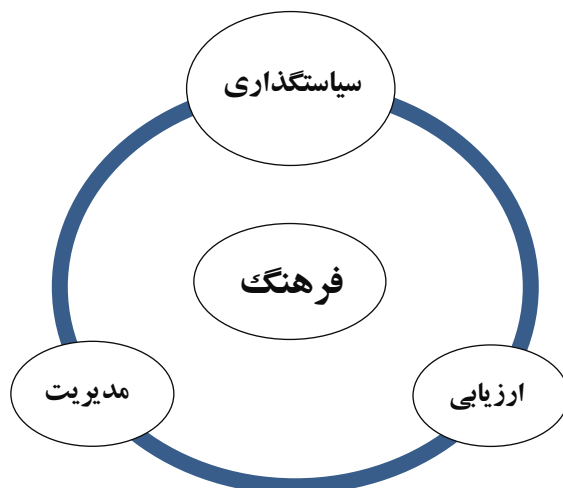
بررسی نظری سیاست فرهنگی در دو مرحله پیاپی و مکمل همدیگر به عمل می‌آید: در مرحله نخست تحلیل عواملی که در شکل‌گیری سیاست مانند اهداف، ابزار و منابع بکار رفته و نوع اقداماتی که مورد استفاده قرار گرفته مورد نظر خواهد بود و سپس ارزیابی نتایج واقعی حاصله. ضمن آنکه بین تغییرات به‌دست‌آمده ناشی از سیاست‌های فرهنگی و تغییرات متأثر از سایر عوامل، فرق اساسی قائل خواهیم شد.

مراحل تحلیلی و ارزیابی باید جدای از همدیگر مورد توجه قرار گیرند. زیرا هر کدام روش‌های مختلفی را مورد بهره‌برداری قرار می‌دهند، ضمن آنکه در مرحله عمل هیچ مرزبندی مشخصی برای تفکیک این دو از یکدیگر وجود ندارد.

مدل سه‌شاخه برگرفته از نظریه‌های کاپلان و نورتون

واژه «سیاست فرهنگی» دربرگیرنده مجموعه پیچیده و متنوعی از فعالیت‌ها است که الزاماً در ارتباط با یکدیگر نمی‌باشند. در برخی کشورها مانند انگلیس حمایت از هنرهای زنده، کمک به سینما و نگهداری ساختمان‌ها و آثار تاریخی هر کدام توسط وزارتخانه جداگانه‌ای اداره می‌شوند. بدون آنکه عملاً هیچ‌گونه ضرورت هماهنگی بین آن‌ها احساس شود.

بنابراین تقلیل سیاست فرهنگی کلان دولت به سیاست‌های خرد، عملی طبیعی به نظر می‌رسد تا بتوان از این طریق به بررسی جداگانه آنان پرداخت. روشی که در اکثر موارد مورد استفاده قرار می‌گیرد تجزیه به رشته‌های هنری و انتخاب هر کدام به‌عنوان یک واحد مورد مطالعه متشکل از تئاتر، موسیقی، باله، ادبیات، هنرهای تجسمی، معماری، سینما، رادیو، تلویزیون و غیره است لکن خطوط تفکیک‌کننده بین هنرها این‌گونه که در وهله اول به نظر می‌رسد، چندان واضح و روشن نیست و توسعه فعالیت‌های تفریحی موجب کهنه شدن تعاریف سنتی گردیده است.

شکل ۱: مدل سه شاخه برگرفته از نظریات کاپلان و نورتون

نیازهای دیگران مطلع است و آن را به دقت درک می‌کند. دیگر هیچ بشری همچون جزیره‌ای تنها نیست، زیرا شرایط ناشی از جمعیت فزاینده به طور سریع و منابع محدود، ارتباطات انسانی و فرهنگی را ضرورت و واقعیتی گریزناپذیر می‌سازد که از طریق وسایل ارتباط جمعی، صورت عمل به خود می‌گیرد. در چنین جهانی، بشریت به تلاش برای یافتن راه‌های جدید همکاری و زندگی صلح‌آمیز و هماهنگ نیازمند است.

(محمدمدی ۱۳۸۹)

بنابر این می‌توان اشاره نمود که هدف اساسی دیپلماسی فرهنگی ارائه دیدگاه روشن و موجه نسبت به فرهنگ ارزشی و رفتاری نظام برای بازیگران مختلف عرصه بین‌الملل شامل: دولت‌ها، سازمان‌های دولتی بین‌المللی و غیردولتی، نهادهای جوامع مدنی و افکار عمومی است. بنابراین اهداف دیپلماسی فرهنگی بسیار فراتر از تبادل آثار فرهنگی و یا مظاهر فرهنگی

است که در جای خود اهمیت بسزایی دارند زیرا:

- نخست آن‌که این اهداف شامل دگرگونی‌هایی است در وجهه بین‌المللی ملت‌ها از نظر خود آنان و تأثیری که همین وجهه در رفتار سایرین می‌گذارد؛
- دوم، آن‌که از اهداف اصلی دیپلماسی فرهنگی می‌توان برپایی نهادهای جدید دانش و حساسیت

نخستین کاری که باید در راه تحلیل یک سیاست فرهنگی، برنامه یا طرح انجام داد؛ دست یافتن به سیاست اتخاذ شده توسط مسئولین آن باشد. چنانچه مسئولین سیاست فرهنگی نقشه اجرایی دقیقی را طراحی نموده و انگیزه‌های خود را به صورت واضح و در قالب کلمات روشن ارائه نمایند، تعیین و ترسیم چارچوب موردنظر کار بسیار آسانی خواهد بود.

دیپلماسی فرهنگی

دیپلماسی در واقع فن مدیریت تعامل با جهان خارج از سوی دولت‌ها است قطعاً ابزارها و مکانیسم‌های متعددی برای اعمال این مدیریت می‌توان به کار گرفت. ملاحظات سیاسی، اقتصادی و امنیتی سه حوزه سنتی بنیادین و کلاسیک و امروزه فرهنگ در عرصه بین‌الملل است که سیاست خارجی کشورها در آن اعمال می‌شود.

امروز وسایل ارتباط جمعی، موجب نزدیکی یا رویارویی انسان‌هایی می‌شوند که در نقاط مختلف جهان زندگی می‌کنند و از ایدئولوژی‌های گوناگون برخوردارند. این ابزارهای جدید ارتباطات، موجب شده‌اند تا دنیای شلوغ ما با مسائل متعدّدش کوچک‌تر جلوه کند، به نحوی که هر انسانی احساس کند از

کوشش فراوان گردآوری کرده بود، در جنب مدرسه دارالفنون، در محل انجمن، تأسیس کرد. نکته مهم اینکه واژه «ملی» که در نام این کتابخانه به کار رفته، به هیچ وجه به معنای «ملیتی» و «ملی‌گرایانه» نبود، بلکه بیانگر آن بود که این کتابخانه هیچ‌گونه وابستگی به دولت ندارد و مؤسسه‌ای است غیرانتفاعی و مردمی از این رو، بی‌جا نیست اگر آن را نخستین کتابخانه عمومی ایران بدانیم که در تهران تأسیس شد؛ کما اینکه تا چند دهه بعد کتابخانه ملی تبریز، کتابخانه ملی فارس، کتابخانه ملی کرمان و کتابخانه ملی رشت نیز که جملگی کتابخانه عمومی بودند، در ایران تأسیس شدند؛ و الا در هر کشوری فقط یک کتابخانه ملی می‌تواند وجود داشته باشد. از این رو، صحیح نیست «کتابخانه ملی معارف» را سلف کتابخانه ملی ایران بدانیم. در زمان وزارت علاءالملک، کتابخانه ملی معارف به مدرسه دارالفنون منتقل و با کتابخانه آن مدرسه ادغام شد. و سپس در زمان وزارت معارف حکیم‌الملک، نام «کتابخانه معارف» را بر این کتابخانه نهادند و بالاخره در دوره وزارت معارف علی‌اصغر حکمت، به نام «کتابخانه عمومی معارف» خوانده شد. بنابر نظام‌نامه کتابخانه عمومی معارف (مصوب نه دی ۱۳۱۳ ش.) کتابخانه «از دوایر اداره انطباعات بوده» و حدود پنج هزار جلد کتاب و به طور متوسط ۳۱ نفر مراجعه‌کننده در هر روز داشته است. بخش «وظایف» نیز فقط به شرح وظایف کارکنان کتابخانه اختصاص دارد و هیچ اشاره‌ای به وظایف کتابخانه نمی‌کنند؛ اما در نظامنامه اداره انطباعات (سازمان مادر کتابخانه معارف) در بخش دایره کتابخانه ملی، وظایف کتابخانه عبارت بودند از: الف) تنظیم و مواظبت کتب موجود در کتابخانه و تدوین و طبع فهرست‌های لازم برای کتب. ب) جمع‌آوری کتب منطبعه و جراید و مجلات داخله و خارجه که به کتابخانه می‌رسد. ج) انتخاب و تعیین کتب خطی و

در میان سایر ملل را نام برد که به امید برقراری روابط پایدارتر و صمیمیت بیشتر میان ملت‌ها و مردم انجام می‌گیرد؛

• سوم، این فرضیه از مبانی دیپلماسی فرهنگی است که هر نظام ملی بدون در نظر گرفتن ترس‌ها، امیدها، نیات و علائق دیگران، کارایی نخواهد داشت.

لازمه دستیابی به چنین هدفی تلاش برای بیرون آمدن از چارچوب‌های خویشتن و دست یافتن به روح سایر ملت‌هاست که از این موارد می‌توان تأسیس مراکز و موسسه‌های مطالعه فرهنگ دیگران را نام برد. برای رسیدن به این اهداف باید روابط را فراتر از روابط سودجویانه جست و ناچار خواهیم شد تا با تأسیس مراکز فرهنگی جدید و تشکیلات جدید در ابعاد دولتی و غیره به آن جامه عمل بپوشانیم و آن چیزی نیست به جز تأسیس کانال‌ها و شبکه‌های گسترده جدیدی به منظور آشنایی با یکدیگر در ابعاد مختلف فرهنگی. (محمدی، روزنامه جام جم، ۱۳۸۹)

کتابخانه ملی ایران

تشکیل مجموعه کتابخانه ملی به آغاز دهه ۱۲۴۰ ش. بازمی‌گردد. ۱۲۳۱، مدرسه دارالفنون در تهران کار خود را آغاز کرد و ۱۲ سال بعد، کتابخانه کوچکی در آن مدرسه تأسیس شد و تقدیر چنین بود که این مجموعه کوچک در مدرسه‌ای که به سبک اروپایی، ساخته شده بود، هسته اولیه مجموعه کتابخانه ملی ایران شود که ۷۳ سال بعد، در ۱۳۱۶ رسماً، در تهران، گشایش یافت؛ و یکی از مظاهر تجدد در این کشور به شمار می‌رفت. در عهد مظفرالدین شاه که آشنایی ایرانیان با تمدن غرب بیشتر شد، در ۱۲۷۶ به منظور اشاعه فرهنگ و تأسیس مدارس جدید، انجمن معارف تهران تشکیل شد. انجمن یک سال بعد، «کتابخانه ملی معارف» را با مجموعه‌ای که با

۴) پژوهش و برنامه‌ریزی علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی و شرکت در تحقیقات و فعالیت‌های بین‌المللی ذی‌ربط؛

۵) اتخاذ تدابیر و اخذ تصمیمات لازم برای صحت، سهولت و سرعت امر تحقیق و مطالعه در همه زمینه‌ها به‌منظور اعتلای فرهنگ ملی و انجام تحقیقات مربوطه؛

۶) انجام مشاوره، نظارت، هدایت و ارائه خدمات فنی و برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی کتابخانه‌های کشور؛

۷) ارائه روش‌های مطلوب به‌منظور هماهنگ کردن خدمات و فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی و تخصصی جهت تسهیل مبادله اطلاعات.

کتابخانه ملی مؤسسه‌ای است دولتی و بودجه آن در بودجه کل کشور و در ردیف مستقل ذیل ردیف ریاست جمهوری منظور می‌گردد.

کتابخانه ملی بر اساس وظیفه قانونی خود، جمع‌آوری آثاری با ویژگی‌های زیر را در دستور کار خود دارد:

• کلیه آثار منتشره در داخل ایران

آثار منتشره شده راجع به ایران، زبان فارسی و پژوهش‌های اسلام‌شناسی (به‌ویژه شیعه‌شناسی) به زبان‌های مختلف در سایر کشورها.

• آثار ایرانیان خارج از کشور

آثار مهم و مرجع در حوزه‌های مختلف علمی و ادبی و متون کلاسیک، به‌ویژه به زبان‌های انگلیسی و عربی.

واسپاری: تمامی مؤسسات انتشاراتی، نشریات ادواری و تولیدکنندگان منابع دیداری و شنیداری، بر طبق قانون موظف به ارسال دو نسخه از محصولات خود به کتابخانه ملی هستند.

برخی از اقلامی که شامل این قانون می‌شود، عبارت‌اند از: کتاب، نشریه، بروشور، کاتالوگ، لوح

چاپی که همه‌ساله باید برای تکمیل کتابخانه خریداری شود. این‌ها بیشتر وظایف کلی یک کتابخانه عمومی است. ریاست کتابخانه معارف در این زمان بر عهده جهانگیر شمس - آوری بوده که به‌تازگی از آمریکا به ایران برگشته و با کتابخانه‌های جدید آشنا بود. رویداد مهم دیگر، در ۱۳۱۳ ش، برگزاری کنگره و جشن هزاره فردوسی در تهران بود، شاید برای نخستین بار بود که گروه چشمگیری از ایران‌شناسان و خاورشناسان سراسر جهان در ایران گرد می‌آمدند. در مدرسه دارالفنون تالاری به نام فردوسی نام‌گذاری شد و آثار خاورشناسان و ایران‌شناسان میهمان و کتاب‌هایی که به کنگره اهدا کرده بودند، در آنجا گردآوری شد. پس از برگزاری کنگره، این کتاب‌ها نیز به مجموعه کتابخانه عمومی معارف اضافه شد.

طبق اساسنامه این کتابخانه که در سال ۱۳۶۹ به تصویب رسیده است کتابخانه ملی مؤسسه‌ای آموزشی (علمی)، تحقیقاتی و خدماتی محسوب می‌شود که زیر نظر مستقیم ریاست جمهوری انجام‌وظیفه می‌نماید و محل آن تهران است.

۱) گردآوری، حفاظت، سازمان‌دهی و اشاعه اطلاعات مربوط به آثار مکتوب (چاپی و خطی) و غیر مکتوب در ایران و یا متعلق به ایرانیان خارج از کشور؛

۲) گردآوری، حفاظت، سازمان‌دهی و اشاعه اطلاعات مربوط به آثار مکتوب (چاپی و خطی) و غیر مکتوب در زمینه ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی، خصوصاً انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام خمینی (ره)؛

۳) گردآوری، حفاظت، سازمان‌دهی و اشاعه اطلاعات مربوط به آثار مکتوب و غیر مکتوب معتبر علمی، فرهنگی، فنی از کشورهای دیگر؛

پیشینه روابط فرهنگی ایران و ایتالیا

ایران و ایتالیا از جمله کشورهایی هستند که از یک قدمت تمدنی کهن برخوردار هستند و به نظر می‌رسد که این مسئله خود در قالب یک نیروی کششی مثبت در مناسبات دو کشور جلوه‌گر است. آغاز روابط ایران و ایتالیا به دوره ناصرالدین‌شاه برمی‌گردد. ناصرالدین‌شاه طی سفر خود به اروپا در ساردینیا توقف کرد و در آنجا یک موافقت‌نامه تجاری به امضا رساند. مدتی پس از آن، قرارداد مودت بین دو کشور منعقد شد. پس از انقلاب اسلامی ایران، ایتالیا جزء اولین کشورهایی بود که همکاری خود را با ایران آغاز کرد. بنا به دلایل خاص روانی با توجه به نظامی که در ایتالیا حاکم است، ایران همواره تحت هر شرایطی ایتالیایی توانسته است به همکاری خود با ایتالیا تداوم بخشد. اشتراکات سیاست فرهنگی دو کشور باعث به اجرا درآوردن تفاهم‌نامه‌های پیشین بین دو کشور، مبادله هیئت‌هایی از خبرنگاران و شخصیت‌های فرهنگی و سیاسی، هیئت‌های کارشناسی از باستان‌شناسان و مرمتگران، فراهم کردن ارتباط با دفاتر خدمات مسافرتی، سرمایه‌گذاری و برگزاری هفته‌های فرهنگی در هر دو کشور شده است. در رابطه با حفظ آثار تاریخی، سرپرست پژوهشگاه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری انجام پروژه‌های باستان‌شناسی و مطالعات مربوط به آسیب‌شناسی و حفاظت از آثار سنگی را از جمله فعالیت‌های پژوهشی فرهنگی مشترک بین دو کشور برشمرده و همکاری‌های صورت گرفته در تخت جمشید و ارگ بم را در زمره مهم‌ترین تلاش‌های صورت گرفته عنوان کرد. حفاظت بازدارنده و مراقبت از مجموعه‌های موزه‌ای اعم از ظرفیت‌سازی و اجرای روش‌های بازدارنده، با به اجرا درآوردن طرح نمونه حفاظت و نگهداری اشیای موزه‌ای از دیگر موضوعات مورد توافق بین دو کشور است. ایران‌شناسان فعال، در حوزه‌های

فشرده (CD)، پوستر، نقشه، نوار کاست، نوار ویدئویی، اسلاید و نظایر آن.

کتابخانه ملی از طریق ثبت سفارش نسبت به خریداری آثار منتشره در خارج کشور اقدام می‌کند.

همچنین دو کمیته به نام‌های کمیته خرید نسخه‌های خطی و کمیته خرید منابع (غیرخطی) نسبت به ارزش‌گذاری و خرید مجموعه‌های ارائه شده به کتابخانه اقدام می‌کنند.

کتابخانه ملی از دیرباز پذیرای مجموعه‌های اهدایی از جانب بزرگان، اهل علم، نویسندگان و سایر اقشار جامعه بوده است.

برخی از نیازهای کتابخانه نیز از طریق مبادله با سایر کتابخانه‌ها و مراکز فرهنگی داخل و خارج کشور تهیه می‌شود.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به منظور استفاده اهل علم و پژوهشگران به انتشار منابع مرتبط با علوم کتابداری و مطالعات اسنادی، همچنین نشریات علمی فصلنامه کتاب و گنجینه اسناد و بازتولید تعدادی از نشریات قدیمی اقدام کرده است. هرچند که چاپ برخی از منابع به اتمام رسیده است اما انتشارات سازمان آمادگی دارد موارد درخواستی متقاضیان را در اولویت تجدید چاپ قرار دهد.

هم‌اکنون امکان درخواست منابع به صورت غیرحضوری از طریق فروشگاه مجازی و فرمت الکترونیک برخی از منابع از طریق سایت برای مخاطبان فراهم است.

شما می‌توانید با ثبت نام در پورتال نشریات از متن کامل مقاله‌های فصلنامه کتاب و گنجینه اسناد استفاده کنید. همچنین امکان استفاده از محتوای لوح‌های فشرده از طریق نرم‌افزار رسا در اختیار مراجعه‌کنندگان است.

فرهنگی ایتالیا و ایران، مرمت برج یک مجموعه تاریخی ارگ بم را از جمله موارد مطروحه و توافق بین دو کشور می‌داند. (معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی، ۱۳۸۹)

سیاست‌های فرهنگی ایتالیا

ایتالیا کشوری مدیترانه‌ای است که در جنوب اروپا واقع گردیده و از مساحتی بالغ بر ۱۱۶/۳۳۶ مایل برخوردار است. جمعیت کشور بر ۵۷/۵ میلیون نفر بالغ می‌گردد که از این تعداد حدود ۶۷ درصد در حومه شهرهای بزرگ زندگی می‌کنند. ۹۸ درصد از مردم ایتالیا به مذهب کاتولیک گرایش دارند. تشکیلات فرهنگی کشور ایتالیا بر چند گزایی نهادهای مرتبط استوار گردیده است. مدیریت بر امور فرهنگی به‌گونه‌ای است که کلیه نهادهای مرتبط با تشکیلات موازی در امور اداری این مهم را انجام می‌دهند. طبق مدل اجرایی دولت، کشور ایتالیا به ۲۰ ناحیه، ۹۲ استان و حدود ۸۰۰۰ شهرداری تقسیم گردیده که تمامی آن‌ها نه تنها در اداره امور اقتصادی و اجتماعی بلکه در امور فرهنگی نیز دخالت دارند. امور فرهنگی و پروژه‌های مرتبط به آن توسط چندین نهاد و در سطوح مختلف انجام می‌گیرند. (نگاهداری ۱۳۸۲)

حفاظت و مرمت آثار تاریخی و میراث فرهنگی کشور از مهم‌ترین امور فرهنگ ملی ایتالیا به شمار می‌رود که در قانون اساسی این کشور نیز به آن اشاره گردیده است. طبق اصل ۹ قانون اساسی ایتالیا، دولت موظف به ارتقاء سطوح فرهنگی و پژوهش‌های علمی و حفاظت از تاریخ ملی و میراث فرهنگی کشور است. اصول مرتبط با سیاست حفاظت از میراث فرهنگی کشور در لوایح قانونی ۱۱۷ و ۱۱۸ لحاظ گردیده است؛ و نیز طبق اصل ۹ قانونی اساسی، حفاظت از موزه‌ها و کتابخانه‌های کشور به سطوح منطقه‌ای واگذار گردیده است. با توجه به لوایح قانون اساسی،

سطوح منطقه‌ای کشور از نقش اساسی در حیات فرهنگی جامعه برخوردار است. نمونه مهم این قضیه مربوط به ایالت لومباردی است که خواستار توسعه فرهنگی و اختیارات ویژه از سوی دولت در این خصوص گردید. چنین اقداماتی سبب شد تا دولت مرکزی توجه ویژه خود را به نقش نواحی منطقه‌ای کشور معطوف نموده و با تصویب آیین‌نامه شماره ۶۱۶ مصوب ۱۹۷۷ این مهم را عملی نماید. خواست ملی نسبت به سازماندهی دوباره و اصلاح مفاهیم سنتی فرهنگی با اتخاذ سیاست توسعه فرهنگی در اواخر دهه ۱۹۶۰ آغاز گردید. اولین اصلاحات باهدف تحلیل و برآورد مبالغ هزینه شده به امور فرهنگی صورت گرفت که این تحلیل مستقیماً با طرح توسعه اقتصادی سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۷۵ ارتباط پیدا می‌کرد.

در دهه ۱۹۷۰، لوایح قانونی به تصویب رسید که بر اساس آن حیات فرهنگی کشور بیشتر به سوی دموکراسی منعطف گردیده و بودجه مناسبی به حوزه فرهنگ تخصیص یافت. از نیمه دوم دهه ۱۹۸۰ سیاست فرهنگی کشور به سمتی رفت که بر طبق آن تخصیص و نظارت بر بودجه امور فرهنگی کشور از شکل سنتی آن (تحت نظارت دولت مرکزی) خارج گردیده و با انعطاف بیشتری به نهادهای دولتی و غیردولتی تفویض گردید. حمایت از توسعه فعالیت‌های آموزشی - فرهنگی به‌عنوان مهم‌ترین اصل سیاست فرهنگی ایتالیا مطرح است. بر این اساس هرگونه حرکت فرهنگی باید منتهی به ایجاد انگیزه در اقشار مختلف جامعه نسبت به امور فرهنگی، تشریک‌مسابی آن‌ها در حفظ و اشاعه فرهنگ و ایجاد جنبش‌های فرهنگی باهدف مشارکت مردم گردد. تخصیص بودجه در برخی از نواحی دولت افزایش پیدا کرده تا بتوان به‌صورت بهینه نسبت به حفظ آثار و ابنیه تاریخی و فرهنگی اقدامات مناسبی به عمل آورد (امین‌زاده و منتخبی ۱۳۸۸).

کتابخانه ملی ایتالیا

کتابخانه ملی مرکزی رم در سال ۱۸۷۶ میلادی به جهت تجهیز پایتخت سلطنتی ایتالیا به یک بایگانی بزرگ و در جهت معرفی و بیان فرهنگ ملی، تأسیس شد. ابتدا محل آن را «کالج رم آنتیک» جایی را که قبلاً نیز کتابخانه بود در نظر گرفتند تا هسته مرکزی با نسخ خطی و چاپی غنی شود. ولی بعد از گذشت یک قرن در ۱۹۷۵ محل جدید کتابخانه در فضای وسیع و باستانی «کسترو پرتوریو» افتتاح شد. در سال ۲۰۰۱ پروژه عظیم بازسازی معماری ارزشمند آن آغاز شد تا آن را به شکل معقول و منطقی در جهت ایجاد فضای لازم برای ارائه خدمات، مناسب گرداند.

این کتابخانه از لحاظ منابع، بسیار وسیع و غنی و دارای قابلیت بالایی از لحاظ ابزار کاتالوگی و طراحی است. بر اساس قانون مطبوعات، تمامی آثار منتشر شده در ایتالیا باید توسط این کتابخانه جمع‌آوری و نگهداری شود. در این کتابخانه اسناد زیادی نیز درباره فرهنگ‌های خارجی وجود دارد و توجه ویژه‌ای نیز به گسترش فرهنگ ایتالیا در خارج از کشور می‌شود.

به‌طور کلی هدف و وظیفه مهم کتابخانه ملی رم "BNCR" حفظ میراث فرهنگی ایتالیا است؛ به شکلی که نمایانگر مستند این سرمایه عظیم باشد. از جمله وظایف دیگر آن انتشار، توسعه و آشنایی با میراث فرهنگی از راه ارائه طرح‌ها و برنامه‌های استراتژیکی مؤثر و مطابق با روز در مورد ایتالیا است.

پایه کردن فرهنگ کتاب‌خوانی با پیگیری طرح‌ها و وقایع فرهنگی نیز از سیاست‌های این کتابخانه است.

گسترش فرهنگ و هنر ملی از طریق تأسیس کتابخانه‌ها

- پیاده کردن فرهنگ کتاب‌خوانی با شیوه‌های مختلف
- پیگیری طرح‌ها و وقایع فرهنگی
- جمع‌آوری و حفظ تمامی آثار داخلی منتشر شده

- حفظ میراث فرهنگی ایتالیا

- انتشار، توسعه و آشنایی با میراث فرهنگی
- توجه ویژه به گسترش فرهنگ ایتالیا در خارج
کتابخانه ملی مرکزی رم بر اساس قانون، یک انستیتو فرهنگی مستقل است که به هیچ نهاد یا سازمانی وابسته نیست و استقلال مالی دارد. سالیانه بودجه‌ای از طرف دولت برای هزینه‌های کتابخانه در نظر گرفته می‌شود و عملکرد این بودجه از طرف کتابخانه تعیین می‌گردد. علاوه بر بودجه دولت برای تأمین مالی راه‌های دیگری نیز در نظر گرفته شده است، از جمله استفاده از سالن اجلاس ۳۰۰ نفر و سه سالن کوچک دیگر برای اجاره به نمایشگاه‌های کتاب یا اجلاس‌های مختلف در قسمت ورودی کتابخانه نیز یک فروشگاه کتاب دایر است که تحت اجاره شرکت خصوصی است و بعضی از انتشارات خود کتابخانه را نیز به معرض فروش می‌گذارد. قسمت کوچکی نیز برای خدمات کپی در نظر گرفته شده که آن هم اجاره داده شده و اجاره آن به کتابخانه پرداخت می‌شود.

در قسمت ورودی کتابخانه یک ایستگاه نگهداری وجود دارد که بابت نگهداری از وسایل اضافی از قبیل پالتو و چتر و... وجه دریافت می‌کند. کافه‌تریای کتابخانه نیز در اجاره یک شرکت خصوصی است و اجاره آن به کتابخانه پرداخت می‌شود.

طبق قانون انتشارات و مطبوعات (DIRILTO DI STAMPA) کتابخانه ملی مرکزی رم باید از تمام انتشارات ایتالیایی منتشر شده یک نمونه دریافت کند، همچنین این کتابخانه سعی دارد بهترین و برجسته‌ترین آثار منتشر شده خارجی را خریداری نماید.

کتابخانه ملی مرکزی رم بازار خرید کتاب عتیقه و نسخ خطی را با دقت خاصی دنبال می‌کند؛ خصوصاً کتاب‌هایی که می‌تواند مجموعه‌های کتابخانه را کامل‌تر نماید. در این راستا حتی در بسیاری از موارد از کلکسیونرهای خصوصی و یا خانواده‌های خصوصی

که کتاب فامیلی و اشیاء ذی‌قیمت دارند وارد گفتگو می‌شود. باید اضافه کنیم که کتابخانه با توجه و دقت خاص، بعضی از کتاب‌های معاصر را که احتمال می‌رود در آینده از رده کتاب‌های کمیاب و ارزشمند باشند جمع‌آوری کرده و خریداری نموده است.

در این میان هدایا را نیز نباید فراموش کرد، این هدایا نقش مهمی در گنجینه کتابخانه دارد که از بعضی خانواده‌های خصوصی نیز دریافت می‌شود.

برای مثال می‌توان از بخش "ENRICO FALQUI" نام برد که در قسمت ادبیات کتابخانه قرار دارد. این مجموعه کتابخانه خصوصی منتقد ادبی معروف و معاصر ایتالیایی است که بنا بر وصیت و خواست او این کتابخانه که بخش غنی و مهمی از قسمت ادبیات معاصر ایتالیا را در برمی‌گیرد، به کتابخانه ملی مرکزی رم اهداشده است.

از سال ۱۹۹۱ به انتشارات سنتی و معمول کتابخانه ملی "BOMS" و کاتالوگ نمایشگاه‌ها، ستونی دیگر با عنوان (مطالعه، راهنما، کاتالوگ‌ها) اضافه شد که در چاپخانه کتابخانه چاپ می‌شود و تاکنون سه جلد آن چاپ شده است که به‌طور معمول تألیف کتاب‌ها را مشخص می‌کند؛ فراهم کردن مثال‌هایی از کارها، کاتالوگ روزنامه، مجله‌های دوره‌ای منبع فلاکوئی FLAQUI، تهیه فهرست و نشانه‌های همکاری‌ها، کاتالوگ روزنامه، مجله‌های دوره‌ای، موسسه‌های فرهنگی ایتالیایی که در کتابخانه قرار دارند. کاتالوگ‌ها و انتشارات در سطح وسیع‌تر که ستون دومی را باز می‌کنند، در انستیتو چاپ مجدد منتشر شده است

از آنچه که در دولت ایتالیا به‌عنوان میراث فرهنگی یاد می‌شود می‌توان به ابنیه تاریخی، موزه‌ها، آرشیوها و کتابخانه‌ها اشاره نمود. وزارت میراث فرهنگی کشور از تلفیق دو سازمان با عناوین اداره سرپرستی اشیاء عتیقه

و هنرهای تجسمی و مؤسسه آرشیو دولتی تشکیل یافته است. بودجه تخصیص‌یافته به وزارت میراث فرهنگی کشور هنوز در حد بالایی است که نشانگر توجه همگانی به این بخش است. در سال ۱۹۹۲ حدود ۶۰/۷ درصد از بودجه دولتی بخش فرهنگ به وزارت مذکور تخصیص یافت. این در حالی است که ۱۹/۱ درصد از مذکور به موسیقی، ۴/۴ درصد به تئاتر و تنها حدود ۱/۲ درصد به کتابخانه‌های کشور اختصاص یافت. وزارت میراث فرهنگی ایتالیا خود از دفتر مرکزی (مسئول حفاظت از بناهای تاریخی ملی و منطقه‌ای، شاهکارهای معماری، اشیاء و یافته‌های تاریخی) متشکل گردیده است. از جمله مهم‌ترین وظایف دفتر مرکزی وزارت میراث فرهنگی می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

(۱) حفاظت از میراث فرهنگی ملی و منطقه‌ای
(۲) مدیریت موزه‌های دولتی و ابنیه تاریخی و نظارت بر موزه‌های خصوصی ملی در راستای تحقیق چنین اهدافی وزارتخانه میراث فرهنگی از مشارکت مراکز ذیل بهره‌مند می‌گردد:

(۱) دفتر مرکزی کتابخانه‌ها و مؤسسات فرهنگی کشور؛
(۲) سازمان مرکزی مرمت آثار باستانی؛
(۳) سازمان ثبت اسناد فرهنگی متعلق به اشیاء فرهنگی و باستانی؛
(۴) انستیتو ملی گرافیک.

سازمان ثبت اسناد فرهنگی مسئولیت مدیریت بر آرشیوهای هنری و فرهنگی و نظارت بر آرشیوهای خصوصی را بر عهده دارد. سازمان مذکور کاملاً همسو و همگام با سازمان مرکزی مرمت آثار باستانی به فعالیت می‌پردازد.

دفتر مرکزی کتابخانه‌ها و مؤسسات فرهنگی کشور نیز مسؤولیت‌های ذیل را بر عهده دارد:

(۱) اداره و نظارت بر کتابخانه مرکزی رُم و کتابخانه مرکزی فلورانس که خود به نظارت ۸ کتابخانه مرکزی کشور می‌پردازند.

۲) تأسیس کتابخانه‌های تخصصی

ایتالیا

- ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی در بین سطوح مختلف؛
- به‌کارگیری تخفیف‌های ویژه برای کتاب‌ها؛
- برگزاری نمایشگاه‌های داخلی و بین‌المللی؛
- احیای نسخ و کتاب‌های قدیمی؛
- گسترش کتابخانه‌های دیجیتال فعال و سراچه‌های اینترنتی خدمات دهنده.

موانع توسعه بخش کتابخانه‌ای ایران و ایتالیا

ایران

- نداشتن مدیریت متخصص در بخش کتابخانه‌ای؛
- کمبود حمایت‌های مالی؛
- عدم دسترسی به اطلاعات مطلوب و کاهش بهره‌وری؛
- پایین بودن سطح سواد اطلاعاتی کارکنان؛
- عدم به‌کارگیری زبان موضوعی واحد در نمایه‌سازی اسناد و مدارک مشابه؛
- عدم در اختیار داشتن نرم‌افزار مناسب و یک‌دست برای ذخیره و بازیابی اسناد و مدارک؛
- عدم وجود استانداردهای مختلف.

ایتالیا

- اختلاف سلیقه‌های مدیران فرهنگی؛
- نبود قوانین جامع برای بخش کتابخانه‌ای (سراچه‌های فرهنگی ایران و ایتالیا).

روش پژوهش

روش انجام این پژوهش «تحلیل محتوا» است. این روش بر دیگر روش‌ها برتری دارد زیرا نیازی به جمع‌آوری اطلاعات نیست، چون کلیه اطلاعات موجود است فقط نیاز به تحلیل دارند. واحد ثبت برای تحلیل محتوایی، موضوع و اهداف بوده و برای تحلیل واژگانی، کلمه هست. برای جمع‌آوری اطلاعات از

۳) نظارت بر فرهنگستان‌ها و انستیتوهای فرهنگی کشور از جمله دیگر سازمان‌های مرتبط و همسو با دفتر مرکزی کتابخانه‌ها و مؤسسات فرهنگی کشور در این زمینه می‌توان به سازمان مرکزی چاپ و نشر کشور، سازمان مرکزی آسیب‌شناسی کتب و آرشیو اسناد صوتی دولت اشاره نمود. وزارت میراث فرهنگی ایتالیا همچنین با نهادهایی نظیر شورای ملی فرهنگ و محیط‌زیست همکاری‌های نزدیک فرهنگی برقرار نموده است. مدیریت کتابخانه‌های ملی نیز بر عهده وزارت میراث فرهنگی قرار دارد و این در حالی است که کتابخانه‌های عمومی و منطقه‌ای تحت نظارت بخش‌های فرهنگی ناحیه‌ای اداره می‌گردند. از جمله سازمان‌های تخصصی دیگر که در زمینه مدیریت کتابخانه‌های کشور از نقش فعالی برخوردار می‌باشند می‌توان به اتحادیه نویسندگان، اتحادیه ناشران، اتحادیه کتاب‌فروشان و اتحادیه کتابخانه‌های کشور اشاره نمود.

راهکارهای ایران و ایتالیا برای رسیدن به اهداف سیاست فرهنگی در بخش کتابخانه‌ای:

ایران

- به‌کارگیری شیوه‌های خرید، واسپاری، اهداء و مبادله برای جمع‌آوری اسناد و مدارک ملی؛
- تسهیل کردن دستیابی به منابع موجود با سازمان‌دهی‌های مناسب؛
- رشد و گسترش زیرساخت‌های بخش کتابخانه‌ای؛
- به‌کارگیری تبلیغات برای گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی در بین اقشار مختلف جامعه؛
- برگزاری نمایشگاه‌های داخلی و بین‌المللی؛
- حمایت از ناشران؛
- ایجاد کتابخانه‌های دیجیتال و مجازی؛
- احیای نسخ و کتاب‌های قدیمی.

یافته‌های پژوهش

در بخش کتابخانه، همان‌طور که از جدول شماره ۱ برمی‌آید، از نظر اهداف تطابق بالا و از نظر راهکارها تطابق متوسطی بین دو کشور برقرار است؛ اما آمارها نشان می‌دهد که ایتالیا در مورد جمع‌آوری منابع و بعضی اصول نظارتی بهتر عمل کرده و تطابق پایینی برقرار است. برقراری قوانین جامع در این بخش می‌تواند به جمع‌آوری و سازمان‌دهی بسیاری از منابع مفید علمی و غیرعلمی کمک کند.

نتیجه‌گیری

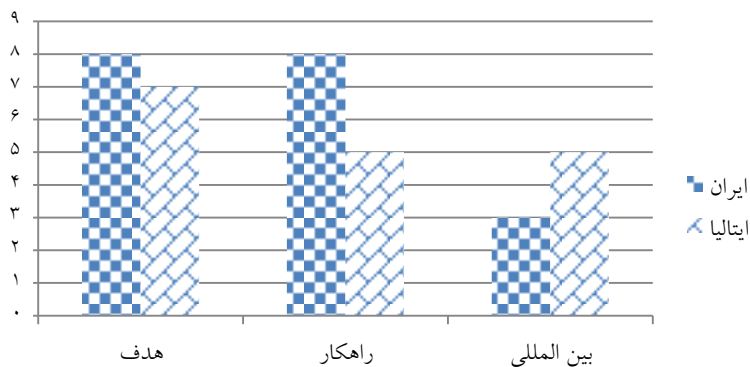
تدوین سیاست فرهنگی امری است سابقه‌دار که کشورهای دیگر نیز به دنبال آن نظر دارند. در ایران قبل از انقلاب این سیاست وجهه خاصی را دنبال می‌کرد ولی پس از انقلاب نمی‌توانست به سرعت و سادگی انجام بپذیرد. انقلاب اسلامی کهپایه‌های آن بیشتر فرهنگی بود، از همان ابتدا با مشکلات و مسائل گوناگون و پیچیده‌ای روبرو شد. درآمیختگی عوامل متعدد از اندیشه‌ها و دیدگاه‌ها گرفته تا فرهنگ‌های گوناگونی که از جامعه پیش از انقلاب بجا مانده بود،

فیش برگه و سیاهه کنترل جهت ثبت و ضبط، مقایسه و ارزیابی استفاده شد. روش گردآوری اطلاعات تحقیق به صورت کتابخانه‌ای است و ابزار جمع‌آوری اطلاعات از طریق فیش‌برداری و با استفاده از اسناد و مدارک بود. جمع‌آوری اطلاعات از طریق مراجعه به کتابخانه‌های متعدد، (از جمله کتابخانه تخصصی فرهنگستان هنر، کتابخانه تخصصی وزارت امور خارجه و ...) و نمایندگی فرهنگی سفارتخانه ایتالیا و همچنین استفاده از وبسایت‌های مراکز فرهنگی داخل و خارج از کشور که در زمینه سیاست فرهنگی مطالبی را ارائه نموده‌اند صورت گرفت.

جامعه آماری این تحقیق کلیه سیاست‌های اتخاذ شده در بخش کتابخانه و کتابداری دو کشور ایران و ایتالیا است. برای همین منظور یک مطالعه تطبیقی بین سیاست‌ها و عملکردهای ایران و ایتالیا در این حوزه با استفاده از اطلاعات و منابع موجود انجام گرفته است. از این رو از روش تحقیق کیفی تحلیل محتوا استفاده است چرا که در این روش نیازی به جمع‌آوری اطلاعات نیست، چون کلیه اطلاعات موجود است فقط نیاز به تحلیل دارند.

جدول ۱: یافته‌های پژوهش در زمینه خصوصیات فرهنگی در بخش کتاب و کتابخانه

زیر شاخه‌ها	ایران	ایتالیا
هدف	۸	۷
راهکار	۸	۵
کتاب چاپی	۵۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
دوره مطبوعات	۴۰۰۰	۱۰۰۰۰
عنوان مجله	۵۰۰۰	۴۴۰۰۰
کتاب چاپ قدیمی	۸۶۰۰	۲۰۰۰
نسخه خطی	۴۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
پایان نامه	۳۰۰۰	۲۲۰۰۰
میکروفیلم	۱۲۶۰۰	۱۷۷۰۰۰
نوار صوتی و تصویری	۲۱۰۰	۷۵۰۰
اهداف بین‌المللی	۳	۵
مجموع	۵۰۳۵۳۱۹	۷۲۶۲۵۱۷

از همین رو آنچه به نام سیاست‌گذاری فرهنگی با اصول سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی خوانده می‌شود، بایست با بهره‌گیری از اراده و ایمان معنوی و الهی مردم به‌طور هماهنگ و همسو، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شود. سیاست فرهنگی را می‌توان اصول راهنمای کارگزاران فرهنگی و مجموعه علائم و نشانه‌هایی دانست که مسیر حرکت را نشان می‌دهد به عبارت دیگر نوعی دستورالعمل فرهنگی است که روشنگر حرکت و مأخوذ از جهان‌بینی و انسان‌شناسی اسلامی است. (سایت شورای عالی انقلاب فرهنگی)

روند بی‌وقفه جهانی شدن تقریباً همه عناصر خرد و کلان جامعه بشری را در سطوح گوناگون در معرض تغییر قرار داده است. از این میان مقوله فرهنگ به‌عنوان رکنی‌ترین، گسترده‌ترین، عمیق‌ترین و پرنفوذترین مؤلفه زیست جهان انسانی، بیش از سایر مؤلفه‌ها این تغییرات را در خود بازتاب داده است. در بیان نحوه ارتباط میان جهانی شدن و فرهنگ، چهار نظریه از سوی فرهنگ‌شناسان ارائه شده است. عده‌ای جهانی شدن را موجب یکسان‌سازی و همگنی تدریجی فرهنگ‌های متنوع موجود در مسیر شکل‌گیری و استقرار یک فرهنگ واحد جهان‌شمول می‌دانند. عده‌ای جهانی شدن را موجب تکثرگرایی و تنوع‌گرایی فرهنگی و به بیان دیگر تثبیت وضع موجود و بسترسازی برای رویش خرده‌فرهنگ‌های متنوع و احیا و تقویت خرده‌های حاشیه‌ای؛ دسته سوم به ظهور چیزی تحت

وضعیتی را به وجود آورد تا امر تدوین راه و روش فرهنگی، در لوای سیاست فرهنگی سریع‌تر انجام پذیرد. بنا کردن اصول و سیاست‌های فرهنگی در جامعه‌ای این‌چنین پرتلاطم و پر تحول و نیز بهره‌گیری از پشتوانه مالی عظیمی که از ذخایر فکری و فرهنگی و دینی و علمی و تاریخی به ارث رسیده بود. گاهی دشوار می‌نمود. (صالحی ۱۳۸۶)

باید گفت حفظ کردن فرهنگ دشوارتر از به دست آوردن آن است. نقش فرهنگ در جوامع امروزی به‌عنوان عاملی اصلی در تحلیل‌های جامعه‌شناختی مورداستفاده قرار گرفته است و نقش و کارکرد آن نسبت به گذشته بیشتر شده. به همراه آن ضرورت هماهنگی و همسویی صاحب‌نظران و کارشناسان و برنامه‌ریزان هر کشور با نیازهای فرهنگی جامعه نیز بیشتر احساس می‌شود.

جامعه پویا در برخورد با پاسخ‌های نوین فرهنگی، جواب‌های قانع‌کننده دارد چراکه در تقابل با این تحرک جامعه پویایی خود را از دست می‌دهد. شرط لازم برای تحقق چنین مطلوبی آن است که در هر کشور زمامداران اصول‌گرا و واقع‌نگر بتوانند به‌منظور همراهی با جریان عظیم و اصیل فرهنگ در جامعه و نیز پاسخ به نیازهای تازه فرهنگی، سیاست‌گذاری برنامه‌ریزی کرده و محورهای لازم را برای این حرکت تشخیص و تعیین کنند. بنا بر نقش فرهنگ مذهبی که در تمامی هنجارها و ارزش‌های جامعه ما ریزش دارد،

الگوی پیشنهادی

پژوهشگران علاوه بر اشارات لازم به بسیاری از آسیب‌ها و نقاط ضعف کتابخانه‌ها راه‌حل‌هایی نیز برای رفع این مشکلات ارائه نموده‌اند که در زیر در دو بخش کلان و خرد به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد:

الف) بخش کلان

- ۱) اصلاح مدیریت کتابخانه‌ها؛
- ۲) تقویت آسیب‌شناسی کتابخانه‌ها؛
- ۳) نگرش کلی به کتابخانه و منابع موجود؛
- ۴) برخورد درست با کتابخانه؛
- ۵) توجه به تأثیر سایر بخش‌ها بر کتابخانه‌ها؛
- ۶) پیوند میان اجزای کتابخانه‌ای.

ب) بخش خرد

- ۱- افزایش کمیت و کیفیت مجموعه مواد کتابخانه؛
- ۲- همگامی و همراهی رشد مجموعه مواد کتابخانه با رشد جمعیت باسواد، دانش آموزان، دانشجویان، پژوهشگران...؛
- ۳- استفاده صحیح و بجا و توزیع مناسب و منطقی نیروهای متخصص موجود در رشته کتابداری؛
- ۴- تدوین خط‌مشی و سیاست مشخص برای انجام دادن صحیح و متناسب شیوه‌های مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها؛
- ۵- استفاده کافی و مؤثر کتابخانه‌ها از امکانات همدیگر؛
- ۶- افزایش ظرفیت فیزیکی کتابخانه‌ها؛
- ۷- انجام تبلیغات وسیع و دامنه‌دار توسط رادیو و تلویزیون و سایر رسانه‌های گروهی درباره اهمیت و فواید کتاب، کتابخانه و کتاب‌خوانی...

منابع و مأخذ

- ۱) ایسار، یودهیستر. (۱۳۷۸). میراث فرهنگی: چالش‌ها و ضرورت‌ها. ترجمه داود حیدری. تهران: آینده پویان.

عنوان وحدت در عین کثرت که نمایانگر ظهور توأمان نوعی یکسانی و همگنی در برخی سطوح و تنوع و تکثر در سایر سطوح است و درنهایت، نظریه چهارمی که جهانی‌شدن را موجب آشفته‌گی و اختلاط فرهنگی، در هم آمیختن مرزها و شکل‌گیری نوعی بریکولاژ فرهنگی (چهل‌تکه شدگی) ارزیابی کرده‌اند. واقعیت مشهود و روند عینی امور چنین نشان می‌دهد که جهانی‌شدن به موازات زمینه‌سازی در جهت تحقق یکسانی و عام‌گرایی و تقارب فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌های موجود در برخی سطوح، خاص‌گرایی و تنوع‌گرایی را نیز حتی بیشتر از گذشته تشدید و تقویت کرده است. سازمان علمی- فرهنگی یونسکو نیز با عطف توجه به این واقعیت، دولت‌ها را در جهت حفظ و تقویت فرهنگ و خرده‌فرهنگ‌های متنوع موجود به‌عنوان سرمایه‌های اصیل بشری و میراث نیاکانی ترغیب و تشویق کرده و تنوع‌گرایی را که مظهر شکوفایی خلأقت طبیعی بشر است، مانع از شکل‌گیری جامعه جهانی واحد بر اساس مشترکات روزافزون تلقی نکرده است. سیاست‌های فرهنگی جمهوری اسلامی نیز همسو با این استراتژی، در جهت تقویت قومیت‌ها و تنوع گونه فرهنگی رقم خورده است (Featherstone 1999).

در پایان نتایج پژوهش نشان می‌دهد که دو کشور ایران و ایتالیا در حوزه محتوای سیاست‌های فرهنگی در بخش کتابخانه و کتابداری، از نظر اهداف تطابق بالا و از نظر راهکارها تطابق متوسطی بین دو کشور برقرار است؛ اما آمارها نشان می‌دهد که ایتالیا در مورد جمع‌آوری منابع و بعضی اصول نظارتی بهتر عمل کرده و تطابق پایینی برقرار است. برقراری قوانین جامع در این بخش می‌تواند به جمع‌آوری و سازمان‌دهی بسیاری از منابع مفید علمی و غیرعلمی کمک کند.

- ۲) کاوند، ر. کاوند، ج. (۱۳۸۷). سیاست‌گذاری‌های فرهنگی در سی سال انقلاب اسلامی و آسیب‌شناسی آن. همایش ملی سی سال انقلاب اسلامی؛ دستاوردها، آسیب‌ها و فرصت‌ها.
- ۳) آگوستین، ژ. (۱۳۷۳). سیاست فرهنگی. ترجمه علی هاشمی و پروانه سپرده و عبدالحمید زرین قلم. تهران: مرکز پژوهش‌گاهی بنیادی.
- ۴) حسین لی، رسول. (۱۳۷۹). اصول و مبانی سیاست فرهنگی در آسیا و آفریقا. تهران: نشر آن.
- ۵) زیرار، آگوستین. (۱۳۷۳). سیاست فرهنگی. ترجمه علی هاشمی و پروانه سپرده و عبدالحمید زرین قلم. تهران: مرکز پژوهش‌های بنیادی.
- ۶) سازمان ایران‌گردی و جهانگردی. (۱۳۸۰). خلاصه‌ای بر یافته‌های سند ملی توسعه گردشگری. سایت فرهنگی ایتالیا در ایران.
- ۷) ستاری، جلال. (۱۳۶۱). نزاع بر سر قدرت فرهنگ. تهران: انتشارات توس.
- ۸) صالحی امیری، سید رضا، (۱۳۸۶). مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی. تهران: ققنوس.
- ۹) گوردن، ک و ماندی، س. (۱۳۸۳). دیدگاه‌های اروپایی سیاست فرهنگی. ترجمه هادی غبرائی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ۱۰) نگاهداری، بابک. (۱۳۸۲). سیاست‌های فرهنگی کشورهای جهان. مترجمین کامبیز پارتازیان، قباد شیرازی. تهران: ایلیاگستر.
- ۱۱) وحید، مجید. (۱۳۸۲). سیاست‌گذاری و فرهنگ در ایران امروز. تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
- ۱۲) وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. (۱۳۷۱). مجموعه قوانین و مقررات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد.
- ۱۳) هال، مایکل و جان ام. جنکیز. (۱۳۷۸). سیاست‌گذاری جهانگردی. ترجمه محمد اعرابی و داود ایزدی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ۱۴) یونسکو. (۱۳۵۸). فرهنگ و برنامه‌ریزی. ترجمه پهلوان، چنگیز. تهران: پژوهشکده علوم ارتباطی و توسعه ایران.
- ۱۵) یونسکو. (۱۳۸۰). صنایع فرهنگی (مانعی بر سر راه آینده فرهنگ). ترجمه مهرداد وحدتی. تهران: انتشارات مؤسسه نگاه معاصر.
- 16) Bennett, O. (1995). Cultural policy in the United Kingdom: collapsing rationales and the end of a tradition. *European Journal of Cultural Policy* 1.2.
- 17) Burgi-Golub, N. (2000). Cultural identity and political responsibility. *Cultural Policy* 7(2).
- 18) Dae Jung Kim (1999). Investment on the Cultural Sector for Future Development. at the speech for the Day of Culture on October 20, 1999.
- 19) Featherstone, M. (1999). Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity. London: Sage.
- 20) Gigi Bradford. (2000). Defining Culture and Cultural Policy. in *The Politics of Culture*, ed. Gigi Bradford, Michael Gary, and Glen Wallach. New York: The New Press for Center for Arts and Culture.
- 21) Jean T. (2002). The hidden dimension of globalization: What is at stake geoculturally? *Global Policy Forum*, New York: ATTAC.
- 22) Jong, J.D. (1998). Cultural diversity and cultural policy in the Netherlands. *Cultural Policy* 4(2).
- 23) Property. Boulder, CO: Westview Press, 1997.
- 24) Young Sam Kim (1995). Culture and the Arts are a Basis for the Advanced Welfare State. in a speech at the Day of Culture on October 20, 1995.